remember

G.M. CANTACUZINO

SCRISORILE CĂTRE SIMON

DACIA

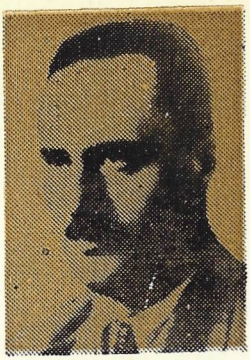

remember

„Am scris fiindcă am crezut în virtutea cuvîntului . . . După cîteva încercări scrise la început în franțuzește, am optat devreme pentru graiul țării mele. Și aceasta din două motive. Primul din respect pentru limba franceză, și în al doilea rînd din entuziasm pentru limba română. Căci, din copilărie, poezia românească îmi relevase o anumită muzicalitate, care a rămas la baza formației mele literare, precum și peisajele Moldovei și ale Iașului stabiliseră în mine o anumită climă, în care aveau să se preconizeze premisele esteticii mele . . ."

G. M. CANTACUZINO

EDITURA DACIA

Lei 780

ISBN 973-35-0343-6

Coperta de: CĂLIN STEGEREAN

© Editura Dacia Cluj-Napoca 1993

G. M. CANTACUZINO

SCRISORILE CĂTRE SIMON

Ediție îngrijită de ILEANA CÓRBEA
Prefață de NICOLAE FLORESCU

EDITURA DACIA,
CLUJ-NAPOCA 1993

ISBN 973-35-0343-6

EXPEDITORUL, DESTINATARUL ȘI MARTORUL INDISCRET

Există, fără îndoială, un destin al cărților, o stranie coincidență de sensuri, motive și conjuncturi, care le implică apariția și determină finalmente circulația lor spre public.

Uneori trăiesc cu senzația că unele cărți n-ar fi trebuit să apară, iar altele au apărut prea tîrziu, că o anume operă trebuia să aibă un alt autor, iar scriitorul unei asemenea cărți se cuvenea să-și ascundă identitatea, să-și șteargă „urmele", pentru ca numai creația sa, absorbind tot ceea ce-i mai bun în om, să dureze dincolo de spectacolul compromițător al individului.

Nu cred că sînt datoare cărțile să suporte pe coperțile lor nume mînjite, identități biografice ambigue și confuze, detestabile alteori. Dacă admitem, vorba cronicarului că „oamenii sînt sub vremi", atunci sîntem nevoiți să sesizăm și contradicția esențială a situării adevăratelor opere *peste vremi*, dincolo de timpuri, în eternitate.

Mi se pare cel puțin ridicolă pretenția unor autori, bine încorporați sistemului de vicisitudini și mizerii ale viețuirii istorice, de a-și proiecta numele și soarta îndoielnică peste tomuri moarte, peste file ofilite, contrafăcute, mincinoase. Nici o înșelătorie nu este mai criminală decît cea a opiniei, transmisă și propulsată altora în intimitatea lecturii, în dialogul de la suflet la suflet cu cititorul potențial. O bibliotecă reprezintă, în ultimă instanță, o sumă de certitudini, un spațiu al căutărilor sigure și al îndoielilor creatoare. Este, pînă la urmă, o posibilitate de ancorare în univers; și nimic nu *dezorientează*, nu mistifică și nu dereglează mai covîrșitor conștiința umană decît aspirația lecturii aruncată în gol. Lupta tiranilor cu cărțile, mereu sfîrtecate, mereu arse, mereu „interzise", este, în fond, o luptă istorică, o luptă cu adevărul, și ea se rezumă de obicei în încercarea disperată, neputincioasă, de a institui false „puncte cardinale" în haos.

Nici o tragedie nu este mai devastatoare decît epurarea unei biblioteci, impusă de propriile dezamăgiri și deziluzii.

Este ca și cum ți-ai arunca la gunoi gîndurile și sentimentele intime, ca și cum ai descoperi odată că părinții te-au trădat și Dumnezeu te-a părăsit definitiv.

Experiența cărților copiate de mînă, trase la xerox, dactilografiate în cîteva exemplare, citite cu grijă, ascunse cu înfrigurare, ca și situația revoltătoare a celor arestați, schingiuiți, lichidați, pentru că au comis „delictul" de a lectura o carte „interzisă", constituie, din păcate, bagajul existențial al fiecăruia dintre noi, acoperă cu durata teroarei intelectuale sufletele noastre trecute prin deceniile dictaturii comuniste. Nume *tabu*, pagini și paragrafe cenzurate, opere ostracizate; deci, psihologii deformate, idei schematizate, conștiințe traumatizate. O lume alienată și o societate bolnavă, în care libertatea de expresie și comunicarea nestînjenită a credințelor devin dușmanii cei mai aprigi.

Scrisorile către Simon, ce văd astăzi lumina tiparului, fac într-un fel parte din acele scrieri sortite de regimul comunist să rămînă necunoscute marelui public. „Vina" lor constă în faptul că încercau să reconstituie o epocă și o existență, că ofereau un model ce se situează dincolo de „modelele" acceptate de ideologia totalitară, că vorbesc despre libertate, că nostalgizează după un spațiu și o lume normale, că aspirau, peste tragediile momentului, să recîștige încrederea în valorile perene ale umanității. Motivul interdicției posibile decurgea și din faptul că însuși autorul acestor *scrisori* era, prin descendență și intelectualitate, prin valoare, competență și eleganță spirituală, un pericol al rudimentarismului comunist, care nu se sfiise să-l arunce pentru o vreme în *închisoare* și apoi să-l marginalizeze treptat pînă la definitiva uitare, prin trecerea în neființă.

Scrisorile către Simon sînt o carte de amintiri, cam în sensul în care și *Scrisorile către Vasile Alecsandri* ale lui Ion Ghica încheagă una, tipologică, de *memorii*. Apropierea autorului lor de Ion Ghica nu este întîmplătoare. Pînă la un punct, el repetă destinul și semnificația simbolică ale marelui prozator muntean. Imboldul redactării acestor *memorii* este trezit, ca și în cazul *amintirilor* Prințului de Samos, de necesitatea comunicării directe, de nevoia organică a recîștigării unui profil al purității, într-o perioadă a senectuții existențiale, îmbinînd candoarea nostalgică a rememorării cu meditația și reflecția analitică asupra sentimentului difuz al trecerii, al pierderii, al uitării. Apoi, autorul *Scrisorilor către Simon* vine spre lumea scrisului dintr-un alt orizont artistic, mai exact, mai palpabil, mai geometrizat. La fel cum, însuși

Ion Ghica, înainte de a deveni un „arhitect al spiritului", își purtase nostalgiile prin spațiul mai precis, mai riguros, al unei „arhitecturi" economice a statului de drept românesc modern, pe care amintirile marelui arhitect moldav par a-l invoca acum într-o lumină blîndă, de reorganizare a formelor, peste dimensiunile haotice ale sfîrșitului neantic ce i-a fost hărăzit.

Cultivarea *epistolei*, ca modalitate de expresie, ține și ea de o dimensiune a veridicității netrucate, de o evitare a perspectivelor literaturizante, pe care convenția scrisului le presupune. Ceea ce se caută expres este ideea de sinceritate, de adevăr și de depoziție în fața unui *tribunal al timpului*, care, el însuși, impune prezența martorului, spre a autentifica mărturia, spre a o susține istoric și sufletesc într-un spațiu străin, al neînțelegerii și al imposibilității comunicării. Există, desigur, aici, și un *orgoliu aristocratic*, un elitism al confesorului ce-i erau proprii și lui Ion Ghica, căci autorul *Scrisorilor către Simon* este un însingurat, un om care retrăiește trecutul doar pentru prietenul său; împarte cu el, așadar, solicitîndu-i mereu prezența, marea bucurie a rememorării. Pe alocuri, ca și în *Scrisorile către Vasile Alecsandri*, se insinuează *trimiteri* la fapte de existență, pe care numai cei doi le cunosc, pentru că acestea între ei s-au consumat și, de aceea, *aluzia* nu mai are nevoie de relatare spre a fi percepută în toată bogăția semnificațiilor. Sîntem, cu alte cuvinte, părtași indiscreți la un *monolog*, la o *spovedanie* dramatică a unei conștiințe.

1. *Expeditorul.* Arhitectul G.M. Cantacuzino începe să-și scrie memoriile de față în ultimii ani de viață. Sînt, probabil, ultimele sale file, ultimul demers creativ la care s-a mai angajat acest intelectual de rasă, acest constructor în spirit, care a marcat o *dată* semnificativă în istoria arhitecturii românești moderne. Tonalitatea amintirilor sale nu este însă una testamentară și nici nu poartă pecetea bilanțului existențial al memorialisticii de „tip clasic", în care se înregimentează, bunăoară, și *Amintirile unui diplomat român*, redactate de N.B. Cantacuzino, tatăl *arhitectului*. Rememorările fiului urmăresc cu totul altceva: recuperarea și reconstituirea unui itinerar interior, a unui drum al descoperirii de sine și al aflării identității. E o coborîre spre rădăcini, o evadare din prezent spre un trecut de vis, o călătorie spre izvoarele copilăriei, intuită ca stare sufletească mai ales, ca spațiu protejat, ca univers benefic. Raportările nu sînt greu de făcut

și le încearcă permanent conștiința memorialistului. Ele se reduc la timpul privării de libertate, la orizontul limită al existenței sale, la suportarea unei pedepse nemeritate. De unde, „salvarea" din infern, prin capacitatea revenirii, reproiectării în trecut și prin descoperirea legăturilor indestructibile cu cele stabile.

Pe un alt plan, *Scrisorile către Simon* reprezintă și un proces al definirii, al încercării de a înțelege tragediile și capcanele vieții, în ideea că orice fericire se plătește și că sîntem datori cu o suferință pentru fiecare clipă, trăită în plenitudine. S-ar putea spune și despre această carte de epistole ale lui G. M. Cantacuzino cam ceea ce Mihail Sebastian remarca la lectura volumului *Pătrar de veghe*, în cronica sa din „Revista Fundațiilor Regale" (an V, nr.7, 1 iulie 1938, pp. 159—166), intitulată *Note despre o carte de călătorie:* ea este una „de veghe", și „de meditație", nu una „de reportaj". Cu alte cuvinte, faptele, ca și acolo, bine selectate epic, puse în valoare cu abilitate (*„Fraza este bine condusă, ritmica e clasică. Autorul e un bun prozator, cu foarte sănătoase lecturi. Și limba este unitară, românească"* — observa G. Călinescu, în aceleași împrejurări ale apariției *Pătrarului de veghe*, într-o recenzie din „Adevărul literar și artistic"), tind să creeze și se topesc, totodată, într-o atmosferă lirică, într-o stare de reverie contemplativă, într-o anume desplетire analitică, lentoarea gîndului mereu îmbogățit, *„cu reflecții, observații, intuiții"*, netrecînd nici un moment dincolo de un peisaj sufletesc difuz. Luciditatea nu exclude imprecizia, iar meditația artistului nu urmărește să clarifice marile enigme ale copilăriei. El „se complace" în această stare între vis și trezie, în acest monolog interior, prin care se caută pe sine și se descoperă tocmai în lumina unui basm al vieții, în care profilul copilului fericit de odinioară este revizualizat din perspectivă tragică a omului matur.

2. *Destinatarul.* Amintirile lui G.M. Cantacuzino au avut, cel puțin la început, în seria primelor VII epistole, un *destinatar* concret, Simon Bayer. S-ar părea chiar că ele prelungesc în cîmpul alb al hîrtiei îndelungi conversații, reluînd astfel un dialog întrerupt cîndva, dar, desigur, unul esențial pentru *expeditor,* de vreme ce el simte nevoia să învingă distanțele, să treacă chiar prin chingile nu odată indiscrete ale poștei, sub regim totalitar, suita confesiunilor sale, mereu reduse, încarcerate în spațiul unei simple scrisori.

M-am întrebat atunci cînd am citit prima oară acest manuscris și continui să mă întreb și astăzi, cînd cartea de față a devenit o realitate, ce calități deosebite trebuie să dețină un om spre a stimula confesiunea intimă, necesară, salvatoare, a semenului său; pînă unde merge implicarea lui intelectuală și sentimentală și la ce punct docilitatea ascultării îl determină să iasă cu totul din scenă, să se substituie universului obiectual, să transpară și să devină *oglindă*, adică tocmai acea imagine pe care, inconștient, cel ce se mărturisește o nădăjduia, o preconiza, o aștepta? Dacă ne oprim la mecanismul psihologic ce ni-l expune cartea de față, am fi în măsură să decidem că de la a VIII-a epistolă înainte, *destinatarul* se tipologizează aici, își pierde cu alte cuvinte contururile concrete, individualitatea proprie, și devine doar un apelativ (întîmplător, dar în chip fericit, și cu rezonanță simbolică, aproape biblică), la care se raportează întregul *discurs* narativ și în jurul căruia se organizează „masa umbrelor", unde amfitrionul își cheamă amintirile, dispensîndu-se astfel de serviciile oficiului poștal, reînvățînd să-și suporte singurătatea creatoare. Cadrul nu este însă elocvent numai prin sine. Am citit cele mai „confesive" *epistole* ale lui Ion Barbu, adresate din Germania studiilor de tinerețe, a anilor de formație, tocmai lui Simon Bayer. Și același lucru aș putea afirma și despre *scrisorile* lui Tudor Vianu, emise de-a lungul timpului spre aceeași *conștiință-martor*. Nu am convingerea că aceste depoziții amintite s-ar fi transformat cîndva, ca în situația lui G.M. Cantacuzino, în *mărturii* revelatorii, în unice modalități de descărcare spirituală. Mi se pare mai firesc să afirm că a existat, probabil, o conjunctură, o împrejurare hărăzită de stele, în care comuniunea sufletească, atît de intim închegată între *expeditor* și *destinatar*, a devenit cu adevărat *spovedanie*, în sensul mitologic al termenului.

Scrisorile către Simon poartă, sub pecetea lor, ușor emblematică, această stranie identitate a *destinatarului* tipologic. Memoriile lui Ioan Slavici, mai ales cele din *Închisorile mele*, apelau, bunăoară, dincolo de timp, în eternitate, la mărturia grea de sens și de responsabilitate istorică, a lui Mihai Eminescu. Aici însă, *epistolele* confesive ale lui G.M. Cantacuzino, dispensîndu-se de orice suport moral al *destinatarului*, chiar simbolic, își păstrează în mod constant trimiterile spre revelația martorului potențial pe care îl încorporează *neștiutul*, *travestitul*, *misteriosul* Simon. Nicăieri în cuprinsul epistolelor, nu ni se dezvăluie conturul psihologic sau ființa

fizică a *martorului*. Nici o aluzie, nici o destăinuire nu scapă *expeditorului*. El e mereu preocupat de prezența subînțeleasă a *destinatarului*. Cine este acesta însă, de unde vine?

3. *Martorul indiscret:* Vă rog, Simon Bayer, să-mi permiteți să transcriu dedicația pe care Ion Barbu v-a înscris-o pe volumul *Joc secund* exemplarul 3: *Poetul victoriei îndurerate, sufletului celui mai frumos, lui Simon Bayer, dragostea absolută. Ion Barbu. 22 decembrie. 1929.*". Las la o parte „*dragostea absolută*" și nedesmințită vreme de o viață și aș vrea să știu mai întîi ce este cu „*poetul victoriei îndurerate*"?

Simon Bayer: Eu am publicat în 1916, într-o revistă din Craiova, ce se numea *Viața literară*, o poezie legată, bineînțeles, de momentul psihologic pe care îl trăiam. Vorbeam acolo, într-un vers, de o *victorie* care are ochii plînși, nu prea mulțumită de succesul ei. Barbu a reținut imaginea într-o formulă mai concisă, proprie spiritului său. Poezia se chema *Redeștepiare* și n-ar fi rău, poate, să v-o citesc:

Redeșteptarea își cîntă poemul de triumf
Și sufletu-mi încearcă cu aripa-i fărîmată
Să s-avînte în zare, spre culmile senine
Victoria se-nalță, dar ochii ei sînt plînși.
Surîsul ei, un cîntec ce-aprinde o lume nouă,
Un cîntec ce îngînă părerile de rău.
Din depărtări răsună chemările la rugă,
Mă plec înduioșării ce sufletul cuprinde.
O ceață mă-nfășoară, mai deasă, mai aproape
Și nu mai știu ce-nseamnă o lacrimă ce cade.

M.I.: E singura dovadă a prezenței dv. în sfera literaturii propriu-zise?

S.B.: Nu. După războiul prim mondial am mai publicat în *Literatorul*, fiind unul dintre colaboratorii seriei din 1918. Însă nu am publicat versuri, ci un eseu, dacă mi-aduc bine aminte în legătură cu poemul dramatic *Brandt*, al lui Ibsen. Dar Barbu cunoștea un caiet al meu cu poezii, pe care le-am considerat versuri de începător și de aceea nu le-am încredințat tiparului, la timpul potrivit. Acum regret, căci am pierdut caietul cu acele versuri.

M.I.: E mai bine cunoscută activitatea dv., să zicem, „*științifică*". Mă refer la studiile de sociologie, de economie politică, de drept.

S.B.: Da. Am publicat în *Revista română*, care era condusă, de fapt, de Tudor Vianu și de asemenea în *Viața Românească*. Am publicat și în unele reviste juridice. Chiar, în ultimul timp, am tipărit o carte de drept, o lucrare ce interesează pe toți acei care lucrează în cîmpul producției.

M.I.: Cunoscîndu-vă specialitatea de jurist și, în același timp, prietenia cu Ion Barbu și Tudor Vianu, încă din copilărie și adolescență, mă întreb cum de s-a produs această atracție a „științelor juridice", doar la dv.?

S.B.: La început și Vianu s-a pregătit pentru drept. A dat examenele, și-a luat licența în drept, însă după aceea a plecat, după cum știți, în Germania, să-și ia un doctorat.

M.I.: S-ar presupune că, în ceea ce privește *opera poetică* a lui Ion Barbu, dv. ați cunoscut de la început eforturile sale lirice!

S.B.: Să vă spun. În perioada războiului prim mondial, în timp ce mă aflam pe front, am primit o scrisoare de la Vianu, o scrisoare foarte frumoasă, în care vorbește de Barbilian, spunîndu-mi că scrie poezii. Deci lui îi citise în perioada aceea. Scrisoarea îmi parvenise prin Ionel Țăranu, actorul, pe care l-am întîlnit la Iași, unde am cunoscut atunci și pe G.M. Cantacuzino. „*Pe Barbilian* — îmi comunica Vianu — *l-am văzut luna trecută, sănătos și cuminte. Scrie lucruri frumoase și te dorește. Dacă vrei să-i scrii: elevul Barbilian, Școala militară de geniu, Huși.*"

M.I.: Aminteați mai înainte de colaborarea dv. la *Literatorul*. Cred că îi datorați lui Vianu faptul că v-a introdus acolo, în cenaclul lui Macedonski, așa cum, dacă nu mă înșel, l-a introdus și pe Ion Barbu.

S.B.: Este exact. Prin Vianu am ajuns acolo, încă din iarna lui '916. Macedonski m-a primit foarte afabil, cu multă simpatie. Pe vremea aceea veneau acolo frecvent Ion Pillat, Alexandru Stamatiad, Oreste și mulți alții de care nu-mi mai amintesc în momentul de față. În vara aceluiași an, Macedonski ne-a vizitat la Giurgiu. Pe Vianu nu l-a găsit acasă. M-a găsit numai pe mine. Mi-amintesc că am trimes repede un bilețel lui Barbu, cu rugămintea să vină și el, să-l însoțim împreună pe Macedonski. N-a venit însă. Mulți ani mai tîrziu, mi-a mărturisit că atunci nu l-a lăsat tatăl său să vină să se întîlnească cu autorul faimoasei *epigrame* împotriva lui Eminescu. Macedonski era încă teribil de antipatizat pentru acest lucru și Barbu, cu toată admirația pe care i-o arăta, nu a putut să treacă, în împrejurarea respectivă, peste cuvîntul tatălui său. Așadar, am rămas singur cu Macedon-

ski, pe care l-am însoțit la o îndelungată plimbare prin oraș. Mîndru, mi-a spus că mai vizitase Giurgiu cu zeci de ani în urmă, cînd venise cu bicicleta de la București, fiind printre primii români care au folosit acest mijloc de deplasare. E, bine înțeles, un lucru amuzant. După un timp, ne-am așezat pe terasa unei cofetării. E un fel de a zice „terasă". Era, de fapt, improvizată chiar pe trotuar. Și în timp ce vorbeam cu el, mai mulți copii și băiețandri s-au strîns într-un grup și ne priveau, atrași bineînțeles de îmbrăcămintea excentrică a lui Macedonski. Avea, mi-aduc aminte, o pălărie cu boruri foarte late, însă extrem de plată, și purta o cravată făcută dintr-un „tiul" galben, în mijlocul căreia era prinsă o camee foarte frumoasă. Pe Macedonski îl cam agasau privirile insistente ale grupului. Mi-a spus: „*Dar ce vor, proștii ăștia?*" Jenat că a observat că devenise obiect de curiozitate, am încercat să-i potolesc enervarea: „*Maestre, au auzit, probabil, de dv. și vă admiră*". Răspunsul a venit prompt: „*Nu! Este în ochii lor o privire, care nu-mi place*". Am schimbat vorba. Cînd, mai apoi, după cîteva ore, l-am condus la gară, se mai liniștise și era mulțumit de plimbarea pe care o făcuse. După război, cu puțin înainte de moartea lui, într-o după-amiază cînd mă găseam la el, mi-a citit din întîmplare, într-un moment de entuziasm și de nostalgie *Rondelul orașului mic*, pe care am înțeles, cu siguranță, l-a scris după ce fusese atunci la Giurgiu: „*Orașul mic, te fură-ncet, / Cu ale lui tăcute străde, / Cu oameni proști, dar cumsecade / Și nici nu știu că sînt poet*".

M.I.: Despărțirea dv. de Ion Barbu și de Vianu, în perioada studiilor lor în străinătate, a iscat și una dintre cele mai afectuoase și mai interesante *corespondențe* din cîte mărturii epistolare s-au păstrat prin timp de la acești doi importanți scriitori.

S.B.: Da, și Vianu și Barbu au plecat în Germania pentru a-și lua doctoratul, unul în matematici, celălalt în filosofie. Îmi scriau în perioada aceea destul de frecvent. Așa că am fost ținut în curent și cu studiile și cu frămîntările lor intime. Vianu a dus o viață extrem de disciplinată în Germania, studiind cu multă rîvnă, spre a-și lua doctoratul. Barbu a fost bîntuit aș spune, atunci, de o furtună erotică neobișnuită. Din scrisorile pe care mi le-a trimis se desprinde imaginea omului care se clatină. Era zdruncinat. Nu și-a dat nici un examen de matematici. În schimb a străbătut în lung și în lat provinciile Germaniei, a vizitat muzee, a cunoscut literatura germană în adîncul ei. Toată frămîntarea lui, tot

chinul psihologic și intelectual au constituit fundamentul pe care s-a ridicat *Joc secund*. Așa încît, cei care au văzut în acea carte de poeme doar un simplu *joc poetic*, se înșeală.

M.I.: Timpul ne presează. Ar mai fi, poate, multe de spus. Ce alți scriitori sau intelectuali de marcă, din perioada interbelică, v-au fost foarte apropiați, i-ați cunoscut în intimitate?

S.B.: Au fost destui, dar nu știu dacă are vreun sens să-i înșir aici. Aș mai vrea să amintesc însă de prietenul meu Gh. M.N. Cantacuzino, de la care păstrez în original o serie de scrisori, ce pot compune o carte. *Scrisorile* sînt reflectarea anilor din urmă ai marelui scriitor, arhitect și pictor, dar ele rezumă, în aceeași măsură, îndelungata experiență a artistului, ridicată în permanență peste tragicul existenței pe care a cunoscut-o. Aș vrea ca aceste *scrisori* să apară cîndva. Vi le-aș încredința chiar dv. cu rugămintea de a le citi și căuta o cale pentru publicarea lor. Cred că mi-aș împlini astfel o datorie față de *prietenul* meu.

Aici se încheie convorbirea pe care am avut-o cu Simon Bayer în 15 octombrie 1969, convorbire consemnată pe bandă de magnetofon. *Scrisorile* mi-au parvenit de-abia în 25 aprilie 1972, cînd *destinatarul* lor se pregătea, chinuit de adînci îndoieli și de singurătate, să-și regăsească familia, pe alte meridiane, părăsind țara. Am avut sentimentul despărțirii definitive de un om pe care îl apreciam și îl iubeam chiar, pentru marea lui delicatețe sufletească, pentru generozitatea și intelectualitatea rafinată, ce alcătuiau straniul și desuetul profil al unui *aristocrat* spiritual, purtîndu-și nostalgiile după un alt timp, prin miezul unei istorii răvășită de neînțelegeri și de mizerie economică și sărăcie sufletească. Trei luni mai tîrziu, am primit din Lod (Israel) o epistolă, datată 30 iulie 1972, în care, după ce îmi atrăgea atenția în mod discret asupra condițiilor sale de adaptare (*„Țara e frumoasă; o frumusețe austeră, severă. Oamenii sunt afabili și primitori, dar necunoașterea limbii este un obstacol în calea unei apropieri"*), Simon Bayer mă chestiona despre modul în care am publicat în *Manuscriptum* corespondența sa cu Ion Barbu încheia, interesat, cu întrebarea dacă am găsit *„o formulă pentru valorificarea literară a scrisorilor lui G.M. Cantacuzino"*. La un an după aceea, din Tel Aviv (26 mai, 1973), motivul scoaterii din uitare a personalității marelui arhitect continua să-l preocupe. În 30 septembrie 1975, după ce mă îndemna să preiau de la o cunoștință comună, din București, *„trei caiete, cu-*

prinzînd fragmente dintr-un roman scris de mine, intitulat «Contingent 1916»", roman care, în intenția sa, trebuia să fie „*cartea generației care, în vara lui 1916, a fost chemată sub arme, de pe băncile școlii*", Simon Bayer mă soma din nou: „*M-ar interesa ce au devenit scrisorile lui G.M. Cantacuzino? Ce-ai hotărît în privința publicării lor?*"

Nu hotărîsem nimic, căci înțelegerea noastră fusese clară: aceea de a publica *integral* textul, fără nici un fel de imixtiune în gîndurile și afirmațiile autorului. Trimiterile spre perioada de recluziune forțată făceau însă imposibilă, sub regimul cenzurii comuniste, reproducerea întocmai a *Scrisorilor către Simon* ale lui G.M. Cantacuzino. Vremea publicării lor nu venise încă, iar bunul și mai vîrstnicul meu prieten nu mai găsea timp disponibil ca să le vadă între coperți de carte.

Astăzi îi resimt *îndemnul* ca pe o datorie împlinită. Dar nu mă pot opri să nu constat că, asemeni oamenilor, cărțile își au și ele destinul lor.

NICOLAE FLORESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Scrise între 15—16 mai 1955 și 16 noiembrie 1959 (un an mai tîrziu, la 1 noiembrie 1960, G.M. Cantacuzino se stingea la Iași), cele *XIV scrisori* (de fapt *capitole*), ce alcătuiesc volumul de față, s-au păstrat într-o variantă manuscris, reprezentînd transcrierea pe curat a redactării inițiale. Această transcriere a fost făcută cu creionul negru, pe foi mari de cerere, numerotate în continuare, de la 1 la 90, pentru scrisorile I—VII inclusiv, și, din nou, de la 1 la 83, pentru scrisorile VIII—XIV.

Primele șapte scrisori au fost *expediate* lui Simon Bayer de autorul lor. Celelalte șapte s-au păstrat într-un caiet-registru cu arc, găsit de urmașii lui G.M. Cantacuzino, după dispariția acestuia. Manuscrisul cărții s-a întregit astfel, în două exemplare, prin xeroxarea părților care lipseau.

În transcrierea manuscrisului de față s-au respectat normele curente de editare a textelor clasice.

De asemenea, s-au păstrat toate formele de limbă, specifice autorului, ca și regionalismele întrebuințate de acesta. Numele proprii, denumirile geografice, precum și citatele din diverse scrieri clasice sau moderne au fost verificate și corectate tacit ori de cîte ori a fost cazul. Acolo unde redactarea s-a găsit în suferință, ori din cauza unor cuvinte sărite din pagină, sau din cauza unor scăpări gramaticale, am intervenit, completînd și îndreptînd *textul*, fără a semnala grafic acest lucru, mai ales că ediția de față nu este una de tip critic, iar opțiunea noastră a mers spre cursivizarea lecturii, evitînd pe cît posibil îngreunarea ei cu inutile scrupule filologice.

ILEANA CORBEA

SCRISORILE CĂTRE SIMON

476418

PRIMA SCRISOARE

Dragă Simon,

Noi avem mult mai multe amintiri decît credem. Nu le simțim însă prezența decît atît cît trebuiesc liniarei scurgeri a vieții, care e, înainte de toate, obișnuință și automatism vegetativ. De aceea, călătoriile, bolile sau orice evenimente care creează discontinuitate în desfășurarea devenirei sunt un stimulent al memoriei, prin redarea unui mai acut simț al timpului. Acest prezent, care mereu ne scapă, se dilată deodată în momente luminoase care aruncă raze în cele mai neașteptate regiuni din lumea fără de hotare a memoriei. Aceste momente ne dau intuiția necercetatei noastre bogății, lăsînd după ele nostalgia unui paradis pierdut, iar viața cea de toate zilele încearcă să ne convingă că uitarea este cumințenie.

Noi tindem a uita tot ce această viață nu utilizează direct prin mecanismul simplu al asociațiunilor de idei și, totodată, lăsăm deoparte în înregistrarea amintirilor cît mai mult din multiplul aspect al realității, mulțumindu-ne cu cît ne trebuie pentru acte imediate sau proxime. Dar formarea continuă a memoriei ne depășește mereu, căci zona de inhibiție e mult mai vastă decît nucleul atenției. O amintire e întotdeauna o evocare de ansamblu a unei sumedenii de percepții, care sunt atrase de o imagine sau de o idee centrală, iar timpul nu e decît perspectiva memoriei. Simțurile noastre înregistrează întotdeauna mai mult decît inteligența poate cuprinde, îmbogățindu-ne fără vrerea noastră cu o mulțime de elemente care, deodată, prin hazardurile retrospecțiunii, se ivesc pe neașteptate, mai proaspete și mai vii adesea decît prezenta realitate. Aceasta nu e adevărat numai pentru imagini răzlețe, dar chiar pentru anumite idei care își fac drumul în noaptea noastră, pentru a se ivi deodată, după mult timp, organizate și imperative, cu tendința de dominare a prezentului, impunînd un întreg sistem de cugetare, prezentînd, totodată, spiritului teme care se dezvoltă și se amplifică. Dacă în morală toate actele noastre ne angajează, în viața noastră spirituală, nu numai toate ideile noastre ne

angajează, dar și simple percepțiuni aproape nesimțite de inteligență ne pot angaja hotărîtor pe cutare sau cutare cale a devenirii noastre.

Vorbind de relațiile dintre oameni, Talleyrand formulase faimoasa butadă: „méfiez vous de le première impression car c'est toujours la meilleur". Această linie de ansamblu a unei personalități, de care vorbește Leonardo da Vinci în tratatul său despre pictură, care nu se poate defini, dar care se simte instantaneu, înainte ca rațiunea să aibă cuvîntul, ne poate da ideea de revelație care se produce în noi cînd spiritul, pe neașteptate, se găsește față în față cu ceea ce caută sau de ceea ce se ferește, de ceea ce îi este prielnic sau nevătămător. Dar ce îi este prielnic și ce îi este vătămător? Prielnic îmi pare a fi ceea ce îl conduce spre ceea ce caută, și vătămător — ceea ce îl depărtează de acest lucru. Dar ce caută acest spirit? Spre ce tinde oare? Spre o ordine lăuntrică sau metafizică? Spre o armonie melodică în însăși desfășurarea devenirii? Ce vrea acest spirit, oscilînd mereu între dorința de a conclude și teama de a se limita, între tendința de a se reculege într-o ordine și setea lui de a participa la bogăția dezordinilor? Dar ca să nu mă pierd în generalități și pentru a da cugetării mele o mai precisă limitare, am redus problema la: ce vrea spiritul meu. Ce vreau? Și această întrebare mi-am pus-o de-abia atunci cînd prezentul meu era gol sau, mai bine zis, ca o cădere continuă, în care singură, din timp în timp, doar suferința fizică mă face atent la realitatea acestui prezent. Atunci de-abia lumea memoriei mi-a apărut în toată imensitatea mișcărilor sale.

Îți aduci aminte de acea dimineață a tinereței noastre, cînd viața ni se înfățișa ca o priveliște încîntătoare? Terminaserăm liceul. Pe atuncea memoria noastră de adolescenți era irizată de toate nuanțele unei copilării fericite. În acea clipă, cînd totul era încă posibil, eram liberi cum nu mai aveam să fim niciodată. Și totuși, tendințele încă neaparente și poate nici mărturisite porniseră a își face drumul. Vroiam să trăim frumos și pentru frumusețe. Și aceasta n-a fost decît naiva formulare a unui ideal sau, mai bine zis, a unei tendințe care, de atunci, timp de aproape 40 de ani, nu a fost părăsită de nici unul din noi. Tot ce s-a întîmplat în decursul acestor decenii îmi e ușor de urmărit. Cauzele care m-au făcut să săvîrșesc cutare sau cutare faptă, toată ordinea și dezordinea cugetării mele și puținul pe care l-am realizat, cred a le putea explica întrucîtva. Dar ceea ce s-a întîmplat înainte de dimineața aceea, cînd înțelegeam că atît

copilăria cît și adolescența se terminaseră, ceea ce se trezise plăpînd încă în noi pentru a stabili schițarea premiselor spiritualității noastre, izvoarele răcoroase și licărinde descoperite de primele percepții încă netulburate de cunoaștere, toată această zonă paradisiacă a memoriei, am încercat în prezentul aton al vieții mele de temniță să-l urmăresc cît mai adînc.

După ce ajunsesem a mă vindeca de orice duioșie față de tot trecutul meu și de orice complezență față de mine, mi-am dat repede seama că nu cunoscusem suferința și că fusesem mereu conștient de fericirea mea. Suferința nu mă străpunsese și terorile metafizice nu mă amețiseră. Simțeam enorm și cugetasem puțin. Cred că la tine a fost întotdeauna un mai bun echilibru între rațiune și simțire. Am observat atuncea că această luciditate asupra sentimentului de fericire se găsea la prima mea trezire în lumea percepțiilor. Odată ușa celulei închisă, această luciditate s-a impus acestui prezent și acea fericire a devenit tema esențială a speculațiilor mele.

Cît pot să-mi aduc aminte, am fost întotdeauna împăcat cu ambiția mea. Am considerat întotdeauna că viața nu putea fi altfel decît era. Dar ceea ce domina toate sentimentele mele și îmi luminează astăzi încă amintirile era o încîntare, un entuziasm față de natură și de manifestațiile sale. Descoperirea unui peisagiu, schimbarea anotimpurilor, florile și, mai ales, copacii acționau asupra mea așa cum avea s-o facă mai tîrziu muzica, provocînd în mine un sonor optimism. Ar trebui poate să înlocuiesc cuvîntul de *fericire* cu acela de *optimism*, care e mai puțin agresiv, cu toate că, pentru mine, cele două noțiuni se suprapun aproape, doar că noțiunea de optimism exprimă mai mult un sentiment de așteptare a unor evenimente ce au să se întîmple, pe cînd fericirea e o constatare a unei stări prezente de încredere, armonie și împăcare.

Dar așteptarea fericirii și intuiția pe care o avem a apropiatei sale realizări acoperă și depășește adesea acea fericire. Deci speranța fericirii, adică optimismul, e deja fericirea și, cîteodată, dacă se poate, chiar mai mult.

În adîncul trecutului meu zăresc zone obscure, dar nu tulburi. Acelea aveau să vie mai tîrziu. Îmi sunt mai apropiate.

De la început am avut încredere. O încredere care a mers crescînd cu scurgerea însăși a vieții. Dar încredere în ce? A fost întîi o încredere nedefinită, imprecisă și generală. În-

credere în însăși acea desfășurare a vieții în care dibuiam *frumusețea*. Și, odată acest sentiment al frumuseții întărindu-se, răspîndindu-se, noțiunea frumosului desenîndu-se, n-am mai crezut decît în ea și n-am mai privit celelalte. Încredere, dar nu duioșie! Optimism, dar nu iluzii! Poate dezumanizare și indiferență față de ceea ce e convenit a se numi *realitatea*. Egoism, egoism, dar totuși nu orgoliu.

Am căutat mereu ceea ce de la început găsisem.

M-am născut idolatru. Ființele care au vegheat asupra primilor mei ani erau frumoase. Frumos a fost și orașul în care am început să privesc, și casa în care mă jucam. Frumosul mi s-a impus ca un lucru firesc. N-aveam nevoie să-l caut.

Puritana severitate a mamei mele, care apăsa adesea asupra anarhicelor mele inconsecvențe, nu m-a împins niciodată la revoltă. Ea mă guverna prin frumusețea ei, care stabilea în același timp primele noțiuni ale unei ierarhii transcendente. Iar surîsul ușor ironic al tatălui meu, epicurian, mă făcea să accept mai ușor severitatea.

Totuși, această liniștită fericire în care încercam primele mele jocuri, o simțeam în pericol. Un fluviu subteran curgea parcă sub grădinile mele. Nu știu cum a început și ce factor exterior o prilejuise. Știu însă că eram încă mic de tot, cînd acest sentiment de instabilitate mă cuprinse. Cauza a fost poate prima schimbare de locuință. Constatarea că acel cadru intim al vieții putea fi schimbat pentru altul mă tulbura adînc. Am descoperit cu această ocazie instabilitatea realității și lipsa de securitate în mijlocul ei. Acest sentiment n-a făcut decît să se amplifice de atunci. Aș fi dorit fixitate în paradisul meu și iată că mă simțeam amenințat de o forță obscură, aceea a schimbării, a mișcării, a timpului. Mă simțeam amenințat, și aceasta, mai ales, la schimbarea anotimpurilor.

Două grădini erau atunci de o mare însemnătate pentru mine. În ele simțeam cu o intensă îngrijorare cum frunzele se veștejeau și cum sărăcea natura la apropierea iernii, cum ploile și zăpada ștergeau orice urmă de culoare și cum primăvara făcea ca totul să reînceapă.

Cea mai apropiată dintre aceste grădini era chiar în fața ferestrelor apartamentului nostru, de unde puteam privi peste marele zid de împrejmuire creasta copacilor. Era parcul botanic.

Acolo mă plimbam mai des. Poteci și alei trasau sinuozități prin întinse covoare de ierburi și flori, în mijlocul cărora copacii creșteau izolați și solemni ca o demonstrație a unor

reușite botanice, pe cînd alții, plantați de-a lungul aleilor, formau monumentale perspective. Ciudate stufișuri parfumate și stînci artificiale, pe care se agățau flori mici și intens colorate, erau grupate în jurul unor bazine cu nuferi, pe malul cărora trestii, veșnic mișcătoare, se aplecau peste ape. În acea grădină m-am împrietenit cu copacii. După părinții mei, pe ei îi iubeam mai mult. Un cedru singuratic era marele meu amic. În apropierea lui, simțeam încrederea mea sporită, poate fiindcă el singur rămînea veșnic același.

Cealaltă grădină se ridica în terase spre un palat care astupa zarea cu silueta lui cenușie. Pe fiecare terasă erau bazine întinse de apă. De la o terasă la alta, scări și rampe de piatră întrerupeau taluzurile de iarbă. Statui foarte albe se desenau pe fundaluri de verdeață. Peste zidul de incintă acoperit cu iederă se zăreau cupole de biserici. După ultima terasă privirea cuprindea orașul din care țîșnea turnul catedralei, iar în toate bazinele se putea urmări goana norilor.

Eram atras de acea grădină, în care, totuși, mă simțeam stingher în mijlocul acelor statui și acestei neiertătoare geometrii care supuse pînă și copacii tunși în romburi și paralelipipezi. Cerul era atît de vast peste aceste terase și atît de adînc în bazine! În cadrul limitat al acelei ordini am simțit apăsarea nețărmuritului. Cînd din stradă, soseam brusc, trecînd printr-un îngust gang, pe prima terasă mă cuprindea un soi de beție a spațiului, pe care, nici pe cei mai înalți munți, n-am mai simțit-o. Beție, la început, și pe urmă, foarte repede apăsare.

În prima grădină mă simțeam păzit de statica măreție a copacilor. Neliniștea era acolo intimă, pe cînd, în acel decor de apă și de piatră al teraselor Belvederului, mă simțeam adesea ca pe un chei bătut de valuri. Rigiditatea priveliștii mă făcea să simt mai intens neliniștea orașului, a lumii, a cerului.

Nu puteam să știu atuncea că toate aceste spectacole oferite mie nu erau în desfășurarea lor, în spațiu și timp, decît însuși sentimentul vieții creatoare de memorie, al acelei vieți care e trecere printre lucrurile, ele însele fugitive și parcă gonite spre cine știe unde, ca și norii călători din marile bazinuri.

Din această lume de aparențe schimbătoare, scăldate într-o lumină saturată de nostalgie, o imagine apare fixă, dură și precisă, căreia perspectiva aeriană a timpului nu i-a putut da distanța. Pe una din aleile lăturalnice ale grădinii botanice, întîlneam, împins într-un cărucior, de o femeie bătrînă,

un copil cu un cap neobișnuit de mare, acoperit de o șapcă, care se răzîma pe urechi deslipite și al cărei cozoroc umbrea privirea a doi ochi sticloși, despărțiți de un nas cărnos și turtit, sub care o gură strîmbă și mereu întredeschisă lăsa să curgă bale. Brațele îi erau așezate pe genunchi ca două obiecte străine, și mîinile lui deschise așteptau parcă o danie. Bătrîna, din cînd în cînd, se oprea pentru a-i șterge balele care-i curgeau pe haină.

N-am pus niciodată vreo întrebare părinților mei asupra acestei ființe. Îmi era frică să știu.

Am uitat fizionomia a aproape tuturor tovarășilor mei de joacă și a atîtor oameni care, cu drag, cu simpatie sau curiozitate, s-au aplecat în acea vreme asupra mea. Dar chipul copilului bolnav din cărucior aș putea să-l desenez și azi cu o amănunțită preciziune, șezînd, lăsînd, să atîrne picioarele strîmbe, prea mici și inutile, peste care era aruncată o pătură jerpelită. Totuși, încercam să-l întîlnesc cît mai des. Mă înfricoșa și mă atrăgea. După o întoarcere dintr-o vacanță, cînd mi-am reluat plimbările, nu l-am mai întîlnit. L-am căutat prin alte alei, l-am așteptat, cu toate că nu-l doream.

Într-o iarnă, plimbările mele în cele două grădini au fost întrerupte printr-o călătorie care a fost și prima de care mi-aduc aminte.

Nu mai știu cît timp trenul trecu prin munți și păduri, pe malul unor lacuri, alături de orașe, cu scurte opriri, gonind mereu. Într-o seară, pe cînd priveam cum fugeau din fața ochilor mei grupuri de copaci chinuiți de vînt, ce răsăreau dintr-un teren pietros, deodată, la o cotitură a căii ferate, ceva inexplicabil mi se înfățișă. Soarele ieșise din nori, iar cerul, care deasupra noastră era palid pînă la un anumit nor întins și violet, deodată se făcea de un albastru adînc, care, atingînd stîncile din cale, se transforma în nori mici auriți. Nu îmi venea să cred că cerul putea să atingă pămîntul acolo, sub mine, aproape de tot. Soarele nu coborîse încă după munți și, totuși, acest cer avea aproape culorile nopții. Cineva a rostit atuncea cuvîntul „marea". Dar nu era vorbă de a înțelege în clipa aceea lungă. Eram copleșit de această întindere de un albastru nevăzut încă. Venind dintr-o lume cenușie și discret colorată, ca o veche gravură, descopeream deodată, pînă la stridență, acțiunea culorii și încîntarea pe care mi-o produceau. Eram vrăjit pentru totdeauna.

A doua zi am sosit într-un oraș inert. Atunci am cunoscut dintîi miresmele țărilor calde și beția luminii. Am văzut corăbii pornind și am simțit, pentru prima oară, dorul

plecării. Pe terasele lor zidite pe stînci sau pierdute în mari grădini veșnic înverzite, casele sclipeau la soare. Văzduhul era plin de fluturi, de albine și de păsări. Și umbrele erau colorate. Iar la capătul străzilor, aleilor de palmieri sau de chiparoși, peste balustradele de piatră, din ferestre sau de pe balcoane, se zărea mereu reînnoitul spectacol al mării.

Mai tîrziu, cînd, nemaifiind copil de mult, am putut privi peisajele pictate de Claude Lorrain, am recunoscut în ele acel paradis mediteranian care mă încîntase atît, astfel că azi amintirile primei mele copilării se idealizează în funcția compozițiilor marelui pictor. Căci, în definitiv, ce înseamnă idealizare, dacă nu acțiunea noastră asupra memoriei, care, în funcția unor teme impuse sau alese misterios din hazardurile contactului sensibilității cu realitatea, selecționează momentele și imaginile ce ne-au dat fericirea, alcătuind lumea noastră interioară de împăcare, reculegere și vis, lume a cărei armonie nu e poate decît intuiția Divinității.

Am vrut, dragă Simon, să urc pînă la cele mai depărtate izvoare ale memoriei mele, pentru a cerceta tema inițială care m-a mînat să descopăr, tot scriindu-ți, că este aceea a aparențelor și că de la început am fost esențialmente vizual.

Ai fi îndreptățit a mă întreba dacă, în toată acea perioadă a vieții, nu mi-am pus întrebări, chiar copilărești, dacă n-am avut spaime și griji. Dacă-mi apare atît de vie lumina acelor vremuri ale preistoriei mele, e că erau și umbre adînci. Dar umbrele au desenat și mai clar aparențele fericirii, acele aparențe care m-au dus la pasionanta căutare a frumuseții. Întrebări mi-am pus mai tîrziu, atuncea cînd ne-am cunoscut. La început am privit splendoarea lumii. Acest spectacol nu m-a dezamăgit niciodată. Am găsit inutil a mă revolta și a epiloga asupra răutății și inconsecvenței umane. Fiind fără iluzii, am fost și fără decepții, căci ceea ce iubeam nu mă putea dezamăgi, depinzînd numai de acea lume a memoriei pe care prezentul adesea o putea întuneca sau îmbogăți, dar niciodată șterge.

Lumină, forme, culori au călăuzit, în primul rînd, intuiția mea, a armoniei. Am recunoscut din timp frumusețea, la primele înfățișări ale sale, sub formă de ființă, grădini, ceruri sau orașe.

Și acea intuiție mi-a creat acea stare de armonie interioară de care vorbesc cu atîta lipsă de pudoare. Dar nu îți scriu ca să-mi pledez cauza, mai ales față de tine. Față de cei mulți, mărturiile mele despre fericire pot apărea drept o

necuviință, și speculațiile despre memorie drept superficiale. Dar mi-aduc aminte atuncea de acea vorbă a lui Goethe citată adesea de tine: „Tiefe ausz Oberflechlichkeit", care îmi pare a fi cea mai bună definiție a artei, care este artificialitate născută din aparențe.

Cînd mă aplecam asupra bazinelor Belvederului, încercînd să adîncesc realitatea, adică să număr broaștele din fund, pe oglinda apelor îmi apărea cerul. Această lecție m-a făcut ca să optez pentru superficialitatea aparențelor.

15—16 mai 1955

SRISOAREA A DOUA

Dragă Simon,

Prezentul este un semănător grăbit care aruncă în huma memoriei germeni ce adesea vor încolți, crește, înflori și da fructe în regiuni necercetate ale *eului*, îmbogățindu-le fără vrerea noastră și stabilind în ele, cîteodată, o ordine care ne surprinde prin noutatea ei. Acțiunea prezentului e continuă asupra memoriei, nu numai prin faptul că adaugă trecutului un trecut mai recent, dar fiindcă acest prezent modifică viața amintirilor. Căci amintirile trăiesc din viață proprie, sunt susceptibile de modificări, influențe și alterări. Ele nu sunt documente moarte care zac într-o arhivă la dispoziția inteligenței. Dar se întîmplă prea des ca inteligența să fie la ordinele memoriei. Căci memoria nu este lineară. Memoria nu este cronologică. Față de ea spiritul are o poziție centrală. Recentul nu este necesarmente mai clar decît trecutul îndepărtat. Memoria are zonele sale, care trăiesc, se modifică, se dezvoltă fără conștienta noastră intervenție și sunt în noi, în întregimea lor, ca ținuturi în sînul unui vast imperiu.

Lumea memoriei e solicitată la fel și de inteligență și de sensibilitate. Amîndouă pot acționa asupra ei, fiecare dintre ele cerîndu-i altceva. Iar prezentul, adică stringenta realitate, trece deasupra întinselor regiuni ale trecutului ca norii de vară asupra naturii dogorîte, creînd mișcătoare zone de umbră și lumină. Dar cînd e vorba de viața memoriei, nici o imagine nu este satisfăcătoare, căci nici una nu poate reda schimburile, sintezele, suprapunerile, prăbușirile și renașterile acelei vieți în fuziune, geneză a unei lumi în continuă devenire.

Am spus că memoria nu este cronologică. Amintirile se grupează în zone mai apropiate sau mai depărtate de acțiunea liberului arbitru al inteligenței după similitudini asociative sau după misterioase simpatii. O imagine recent percepută de noi își alege cutare sau cutare zonă a memoriei, astfel că un lucru văzut astăzi provoacă dezvoltarea unei

idei, ivită de mult în spiritul nostru, dar părăsită și, în aparență uitată, în jurul căreia, deodată, cristalizează o întreagă concepție. Aceasta este ceea ce numim curent fenomenul trezirii elementelor memoriei. Noi considerăm pe nedrept ca dormind în noi tot ceea ce nu e prezent atenției noastre. Dar în lumea reală nu e supusă atenției noastre decît o infimă parte, și totuși noi nu spunem că tot ce nu vedem și nu știm e cufundat în somn. Preocupările noastre ne distrag de ansamblul fenomenelor vieții și naturii, fără ca să le considerăm pentru aceasta neactive, letargice. Așa e și cu lumea nu mai puțin confuză, nu mai puțin întinsă a memoriei, care își continuă în noi dar fără noi, autonoma ei dezvoltare. Fiindcă sunt anumite regiuni, niciodată cercetate de noi, asta neînsemnînd că ele nu există. Dacă încercăm a ne analiza, părăsind pe cît se poate o simplificată, comodă și prea des complezentă noțiune despre noi, simțim anumite goluri și lipsuri, obscurități și incomprehensiuni iritante, care nu sunt decît o consecință a indiferenței noastre față de noi înșine. Și atunci aceste regiuni părăsite de spiritul nostru, neirigate de apele vii ale forței noastre creatoare, se transformă în deșerturi care amenință și hotarele mănoaselor ținuturi ale obișnuinței.

Adu-ți aminte de chemarea lui Persius: „Cum, nimeni nu vrea să coboare în sine, nimeni? Și în Roma cine nu-i?" Și totuși, singurul mijloc pentru ca lumea pe care o purtăm în noi să se îmbogățească sau măcar să-și păstreze cuceririle copilăriei, adolescenței, iubirii, amiciției, ale cunoașterii, singura posibilitate ca deșerturile să nu cuprinză cele mai ascunse și rodnice grădini, e ca să nu fie lăsată, în întregime, cîrmuirea memoriei hazardului și nepăsării. Din cînd în cînd măcar, termele și palestrele, circul și forumul trebuiesc părăsite că să purcedem la explicarea incomprehensiunii noastre. De aceea, nu poate fi vorbă de trezirea unei lumi căzută în narcoză, de reluarea contactului cu însăși viața sau de descoperirea unor noi aspecte ale germinației spirituale, care nu așteaptă decît lumina atenției pentru a-și realiza forma. Însăși această acțiune cuceritoare, acest act voluntar, între toate, ridică eroismul a cărui umbră e suferința. Noi avem o mare aptitudine de a uita. O cultivăm chiar spre a lăsa deoparte și ce nu ne convine din trecutul nostru. Acest conventionalism interior este însă o degradare care tinde spre anihilarea personalității. Ori, eu cred că tocmai demnitatea ființei noastre depinde în mare parte de efortul pe care îl vom face pentru a ne opune acestei tendințe

Nu trag nici o concluzie din acest întunecat tablou. Dar, niciodată, n-am simțit mai puternic destinul acestui oraș și al acestei țări, bogată în jertfe și răbdare, răbdarea turnurilor care poartă toată sumbra povară a nopților fără stele și pînă ce va răsare soarele eternei dimineți, neamurile vor ridica și ziduri și turnuri în lupta lor cu apăsătorul destin, în lupta lor cu *cerul* și *iadul*.

Iași 1959

CUPRINS

Expeditorul, destinatarul și martorul indiscret . . . 5
Notă asupra ediției 15

SCRISORILE CĂTRE SIMON

Prima scrisoare 18
Scrisoarea a doua 26
Scrisoarea a III-a 33
Scrisoarea a IV-a 41
Scrisoarea a V-a 48
Scrisoarea a VI-a 48
Scrisoarea a VI-a 56
Scrisoarea a VII-a 66
Scrisoarea a VIII-a 75
Scrisoarea a IX-a 82
Scrisoarea a X-a 90
Scrisoarea a XI-a 99
Scrisoarea a XII-a 104
Scrisoarea a XIII-a 108
Scrisoarea a XIV-a 116

Lector: VIORICA MĂRII
Tehnoredactor: GHEORGHE SANDU
Corector: FELICIA SCHLEZAK

Apărut: 1993. Bun de tipar: 13.09.1993. Comanda nr. 3355.
Coli de tipar: 8. Hîrtie: velină 70 g/mp. Format: 61 × 86/16.

Tiparul executat sub comanda nr. 177
la Imprimeria „ARDEALUL" Cluj-Napoca,
B-dul 22 Decembrie nr. 146.
ROMÂNIA